

آداب و ادوات جاروکشی

بنا بر اسناد، تنظیم و جاروی حرم مطهر و آستان علی بن موسی الرضا(ع) دارای ملزومات متعددی بوده و در بین این ملزومات پیشکشی‌ها و هدایایی نیز وجود داشته‌است. یکی از این پیشکشی‌ها که قدمت آن به عهد صفوی می‌رسد، جاروهای غبارروبی هستند که جدا از ارزش معنوی، از عیار

میراث

هر کس تقوا روزی‌اش شود، خیر دنیا و آخرت روزی او شده‌است.

صدیقۀ سادات بهشتی | توی خانه می‌دوید و شادی می‌کرد. هیچ چیز از دستش در امان نبود.

حسابی سلوغ می‌کرد؛ ولی داداش کوچولو آن‌قدر شیرین بود که ما خواهرهای بزرگ‌تر، از دویدنش ذوق می‌کردیم. وقت واکسن ۱۸ ماهگی‌اش رسیده بود. بعد از واکسن بی‌قراری می‌کرد، مثل همه بچه‌ها؛ ولی بعد از همه مراقبت‌ها تا یک هفته پایش را زمین نمی‌گذاشت و راه نمی‌رفت. بعد از کلی دکتر رفتن و مشورت با متخصص، مامان رفته بود حرم امام‌رضا(ع) و ندزی کرده بود که نتیجه‌اش این شد داداشی تا همین حالا هر سال در چند روز مخصوص می‌رود حرم و کنار خادم‌هایی که جارو می‌کنند، می‌ایستد و از آن‌ها اجازه می‌گیرد صحن حرم را چند دقیقه جارو کند. جارو کردن صحن و سرای امام رثوف(ع) برای همه شیعیان و عاشقان حضرت آرزو و افتخار است.

جاروکشی در حرم رضوی سنتی است با قدمت ۴۰۰ سال. حتماً خادمان حرم رضوی را دیده‌اید که جارو به دست، در یک خط می‌ایستند و شعری را زمزمه کرده و بعد، جاروکنشان در صحن حرکت می‌کنند. زائران پشت سرشان راه می‌روند و با آن‌ها همراهی می‌کنند. بعضی‌ها هم اجازه می‌گیرند چند دقیقه جاروکش حرم ثامن‌الحجج(ع) باشند. جاروکشی در حرم دارای تاریخی ۴۰۰ ساله است و ماجرایایی دارد.

■ تاریخ آراستگی و پاکیزگی حریم حرم شاید دیدن گرد و غبار در حرم امام‌رضا(ع) اصلاً در تصورمان نگنجد. آن‌قدر همه چیز در حرم تمیز و پاکیزه است که نمی‌توانیم تصور کنیم اینجا در این مکان مقدس خاکی باشد. خادمان حرم رضوی در شکل‌ها و در مناصب مختلف مشغول آراستگی و پاکیزگی حرم مطهر و صحن‌ها و رواق‌ها هستند. کاری که صدها سال است سروسشکل گرفته و به صورت منظم انجام می‌شود.

این بطوطه، جهانگرد مراکشی، سفرنامه‌ای دارد که در آن درباره ورودش به حرم نوشته است. چیزی که بیشتر از همه در این نوشته به چشم می‌آید، توصیف پاکیزگی و آراستگی مکان و قضااست.

در این سفرنامه از افرادی صحبت می‌شود که کارشان جاروکشی و پاک کردن این مکان مقدس از گرد و غبار است.

■ منصبی به اسم «جاروکشی»

مثل همه مناصب دیگری که در حرم ایجاد و رسمی شد، منصب جاروکشی هم در زمان صفویه در حرم مطهر پا گرفت. البته بعید نیست در دوره تیموریان و زمانی که گوهرشاد بانو، همسر شاه رخ تیموری مشغول ساخت‌وساز حرم بوده نیز چنین منصبی وجود داشته، ولی سند و مدرکی از آن دوره به جا نمانده و اولین سند مربوط به دوره شاه عباس اول است که دو نفر به عنوان «جاروکش آستانه» استخدام شدند و حکم و حقوق و مواجیشان هم مشخص و معین شده است. طبیعتاً هرچه حرم بیشتر وسعت یافته، به تعداد افرادی که وارد این کار شده‌اند افزوده شده و حتماً پس از ساختن صحن عتیق و گسترش حرم، تعداد این افراد هم زیاد شده‌اند. وسعت حرم در زمان صفوی چهار برابر شده و چند سال پس از اولین سند، افرادی که به عنوان جاروکش در حرم منصوب شده‌اند به ۱۴ نفر رسیده که در

مادی بالایی نیز برخوردارند و به همین دلیل بسیاری از آن‌ها اکنون در موزه حرم مطهر رضوی قرار دارند. برابر آنچه سعیده جلائیان، در پژوهشی با این محور بدست آورده، جاروهای پرتاووس از ارزشمندترین موقوفات غبارروبی ضریح مطهر هستند که تعداد آن‌ها به هفت عدد می‌رسد.

ساخته می‌شده‌اند. یکی از نفیس‌ترین جاروهای پرتاووس در حرم را زنی به نام «حاجیه ثواب‌والده سالار» در سال ۱۲۶۳ هجری قمری وقف حرم مطهر امام‌رضا(ع) کرده بود.

دسته این جاروی پرتاووس با دسته پوش

آیینی که قدمت ۴۰۰ ساله دارد و هر روز در بارگاه قدس رضوی انجام می‌شود

جاروکشی در حرم امام رثوف علیه‌السلام

این بطوطه، جهانگرد مراکشی، سفرنامه‌ای دارد که در آن درباره ورودش به حرم نوشته است. چیزی که بیشتر از همه در این نوشته به چشم می‌آید، توصیف پاکیزگی و آراستگی مکان و قضااست.

اسناد دوره صفویه ثبت شده‌ است.

■ وقف برای نظافت آستان

در آن زمان جاروکشی، یکی از ملزومات تنظیم حرم بود، به همین دلیل نام و نشان آن را در موارد وقف هم می‌توان دید و آن‌طور که اسناد نشان می‌دهند یکی از مصارف موقوفات مردم که در بعضی از وقف‌نامه‌های قدیمی به آن اشاره شده، تأمین هزینه‌های جاروکشی حرم مطهر بوده‌است. ازجمله واقفان دراین‌زمینه، مرتضی قلی‌بیگ در سال ۱۰۸۴ هجری قمری و میرعلی محمد در سال ۱۱۸۱ هجری قمری هستند که موقوفاتی را به این امر اختصاص داده‌اند. عبدالکریم ناظر نیز در سال ۱۳۰۶ عواید یک باب دکان وقفی خود را به یک خادم از هر پنج خادم کشیک اختصاص داده‌است تا همواره در حرم مشغول جاروکشی باشد. خدمت جاروکشی تا سال ۱۱۳۰ هجری قمری، به تکرار در اسناد آمده‌است. تا سال‌ها بعد، منصب جاروکشی در حرم ادامه داشته و در اسناد این

اومی‌نویسد: «جاروی پرتاووس یکی از قدیمی‌ترین وسایل غبارروبی و نظیف ضریح امام‌رضا(ع) است که از آن برای گردگیری شیروانی و شبکه‌های ضریح استفاده می‌شود. قدمت این وسیله بر اساس اسناد موجود به دوره صفویه می‌رسد. نخستین توصیف از این وسیله نیز در سندی به

مرورایددوزی‌شده‌ای پوشانده شده‌است. تعداد پرهای طاووس به کار رفته در این جارو در حال حاضر ۹۰ پر ولی تعداد پرهای نخستین آن ۱۰۰ پر بوده‌است.

تزئینات پارچه‌دسته‌پوش از جنس مخمل قهوه‌ای

عنوان تا حدود ۳۰۰ سال پیش هم وجود داشته است. از آن به بعد در عناوین و مناصب نامی به عنوان جاروکش نیست و دربان و فراش و بقیه خادم‌ها هستند که کارهایی که به نظیف و غبارروبی بخش‌های مختلف تحت خدمشان مربوط است را انجام می‌دهند. ولی همچنان موقوفاتی برای این منصب ثبت شده که صرف هزینه جاروکشی در حرم مطهر می‌شود. نکته جالب اینجاست جاروکش برای افراد نوعی ابراز ارادت و خادمی حضرت است و افراد زیادی هستند که این صفت را برای خودشان انتخاب کرده‌اند.

■ رسمی که ماندگار شده‌است

زمانی که مراسم جاروکشی در حرم مطهر شکل گرفت در پنج نوبت انجام می‌شد. آن‌طور که در گزارش‌ها آمده این نوبت‌ها به خاطر سنگفرش نبودن صحن‌ها و همچنین اتراق زائران در صحن‌ها بوده‌است. به هر دلیل، در ادامه تعداد نوبت جاروکشی در حرم از پنج به سه نوبت کاهش پیدا کرد. در حال حاضر جاروکشی روضه منوره و رواق‌ها بر عهده خادمان و فراشان است. در کنار آن‌ها نیروهای اداره خدمات فرش اماکن متبرکه حرم مطهر رضوی با استفاده از تجهیزات نظافتی، نظیف و جاروکشی برخی از رواق‌ها را انجام می‌دهند.

همچنین با همکاری اداره خدمات عمومی مدیریت امور رفاه زائرین، نیروی خدماتی مربوط با استفاده از دستگاه‌ها و تجهیزات مکانیزه به شست‌وشو و نظیف صحن‌ها اشتغال دارند و جاروکشی دربانان به‌صورت نمادین برگزار می‌شود. هر روز صبح پس از برگزاری مراسم تحویل کشیک، جاروهای دسته‌کوتاه را در سینی بزرگی می‌گذارند و جاروکشی را با مداحی آغاز می‌کنند. جاروکشی صحن‌ها برعهده دربانان است که در شبانه‌روز، سه نوبت (صبح، ظهر، شب) انجام می‌شود. دربانان سه نوبت در روز، یک بار پیش از مراسم خطبه و تحویل کشیک، دیگر بار پس از مراسم خطبه و سومین بار، دو یا یک ساعت مانده به غروب، مراسم جاروکشی را برگزار می‌کنند. در ماه مبارک رمضان، مراسم جاروکشی در دو نوبت، یک ساعت بعد از افطار و یک ساعت قبل از سحر برگزار می‌شود. این مراسم با چاووش‌خوانی همراه است، خواندن اشعاری در حمد خداوند و مدح حضرت ثامن‌الحجج(ع) در مراسم جاروکشی انجام می‌شود. در روزهای شهادت یا ولادت ائمه اطهار(ع) نیز اشعاری متناسب با آن روز خوانده می‌شود.

سال ۱۱۱۱ هجری قمری آمده که در آن به تهیه پرتاووس برای ساخت جارویی ویژه غبارروبی صندوق مطهر مزار امام(ع) اشاره‌شده‌است. از دوره افشاری نیز اسناد قابل توجهی درباره جاروهای نفیس اهدایی باقی‌مانده که افراد مختلف، آن‌ها را نذر و وقف حرم مطهر رضوی کرده‌اند».

تیره، ابریشمی و به شکل دوزنقه‌است. ساق بزرگ دوزنقه، محل نگهداری پرهاست و ساق کوچک‌تر داخل دسته‌طلا قرار دارد. جنس مواد رودوزی بیشتر از مروارید اصل بحرینی در سه اندازه مختلف است.

باهم به زیارت برویم

تأملی در آداب صحبت با امام(ع)

صدای شما را می‌شنود

آزاده خلیلی | آیا تا به حال برایتان اتفاق افتاده که بخواهید با شخصی گفت‌وگو کنید که دارای جایگاه و مقام بسیار بالایی باشد؟ اگر چنین موقعیتی را تجربه کرده باشید حتماً متوجه شده‌اید وقتی با شخص بزرگ و محترمی سخن می‌گوییم، تلاش می‌کنیم نهایت ادب را رعایت کنیم و نحوه صحبت کردنمان متناسب با شأن و مقام طرف مقابل باشد. یکی از آداب زیارت امام، ادب مربوط به گفت‌وگو و صحبت با امام است که می‌خواهیم مرور و تأملی دوباره بر آن داشته باشیم.

■ سفارشی از سوی خدا

خداوند در قرآن شیوه درست صحبت کردن با پیامبر(ص) را برای مسلمانان بیان کرده و می‌فرماید: «یا ایها الذین آمنوا لا ترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی و لا تجهروا له بالقول کجهر بعضهم لبعض» یعنی «ای کسانی که ایمان آوردید، صدایتان را بالاتر از صدای پیامبر نبرید و با او بلند صحبت نکنید. آن‌گونه که با یکدیگر بلند صحبت می‌کنید.» (سوره حجرات، آیه ۲) خداوند در این آیه با صراحت از مسلمانان خواسته در حضور پیامبر(ص) ملایم و آرام صحبت کنند و مراقب باشند صدایشان بلند نشود.

■ توسل به ذکر و دوری از سخن بیهوده

در آداب زیارت آمده هنگامی که به زیارت امام معصوم(ع) می‌رویم در راه، زبان را به ذکر تکبیر، تحمید، تسبیح، تهلیل و تمجید مشغول کنیم و با فرستادن صلوات بر محمد و آل محمد(ع) دهان خود را معطر کنیم. همچنین سفارش شده تا می‌توانیم هنگام زیارت از صحبت‌های غیرضروری دوری کنیم. منظور این است زبانتان هم متوجه حضور در برابر امام باشد. امام صادق(ع) در سفری که برای زیارت امام علی(ع) داشتند، پس از غسل و تعویض لباس‌ها، به صفوان فرمودند: اعمالی که من انجام می‌دهم تو نیز انجام بده، سپس به سمت تپه‌های نجف رفته و فرمود: پاهارا نزدیک یکدیگر بگذار (آرام) و با وقار برو (و سرا به زیر انداز؛ زیرا برای هر قدمی که برداشته می‌شود، ۱۰۰ هزار حسنه در نامه اعمال ثبت و ۱۰۰ هزار گناه محو می‌شود و ۱۰۰ هزار درجه در بهشت ثبت و ۱۰۰ هزار حاجت برآورده و ثواب تمام صدیقین و شهدا ثبت می‌شود.

سپس امام با سکینه و وقار و با تسبیح و تقدیس و تهلیل، حرکت کرد؛ ما هم در حالی که مشغول ذکر خدا بودیم همراه امام حرکت کردیم تا به تپه‌ها رسیدیم. (ابن طاووس، فرحة الغری فی تعیین قبر أميرالمؤمنین علی بن أبی‌طالب(ع) فی النجف، ص ۹۴)

■ دردلدلی آرام

همین ادب قرآنی در گفت‌وگو، در مورد دیدار با امام(ع) هم صدق می‌کند. تصور کنید به دیدار امامی می‌روید که شما را می‌بیند و صدای شما را می‌شنود و جواب سلام شما را می‌دهد؛ اگرچه شما او را با چشم‌هایتان نمی‌بینید. در چنین حالتی اگر بخواهید به امام ابراز ارادت و محبت کنید، یا بخواهید با او دردلد کنید، چگونه صحبت می‌کنید؟ اگر حضور امام را باور کنیم، حتماً در مقابل او با نهایت وقار و ادب و با لحنی آرام و محترمانه صحبت می‌کنیم. در آداب زیارت امام(ع) هم توصیه شده آرام صحبت کنیم و زیارت‌نامه را با صدای بلند نخوانیم. (مفاتیح نوین، ص ۲۱۷)

■ پیشنهاد:

- اگرچه با هر زمانی می‌توان با ائمه(ع) سخن گفت، اما چه‌هنگام ورود به حرم مطهر ایشان و چه‌زمانی که مشغول زیارت هستیم می‌توانیم از زیارت‌نامه‌های مشترک و مخصوصی که در منابع روایی آمده و به معصومان نسبت داده‌شده بهره‌بریم.
- دفعه بعد که به دیدار امام می‌روید، سعی کنید ادب صحبت با امام را هم هنگام خواندن زیارت‌نامه و هم هنگام دردلد با امام رعایت کنید.

جاروکشی در حرم رضوی سنتی است با قدمت ۴۰۰ سال. حتماً خادمان حرم رضوی را دیده‌اید که جارو به دست، در یک خط می‌ایستند و شعری را زمزمه کرده و بعد، جاروکنشان در صحن حرکت می‌کنند. زائران پشت سرشان راه می‌روند و با آن‌ها همراهی می‌کنند. بعضی‌ها هم اجازه می‌گیرند چند دقیقه جاروکش حرم ثامن‌الحجج(ع) باشند. جاروکشی در حرم دارای تاریخی ۴۰۰ ساله است و ماجرایایی دارد.

جاروکشی در حرم رضوی سنتی است

با قدمت ۴۰۰ سال. حتماً خادمان حرم

رضوی را دیده‌اید که جارو به دست، در

یک خط می‌ایستند و شعری را زمزمه کرده

و بعد، جاروکنشان در صحن حرکت

می‌کنند. زائران پشت سرشان راه می‌روند

و با آن‌ها همراهی می‌کنند. بعضی‌ها

هم اجازه می‌گیرند چند دقیقه جاروکش

حرم ثامن‌الحجج(ع) باشند. جاروکشی در

حرم دارای تاریخی ۴۰۰ ساله است و

ماجرایی دارد.

نمونه‌ای از استعداد هنرمندان فرش‌باف مشهدی

قالی افشان شاه عباسی گلابتون‌دار

و گل‌های درشت شاه عباسی به‌صورت صوف‌باف، بافته شده‌ است.

■ وجود گل‌های گرد چهارپار در میان برگ‌های کنگره‌ای برای تنوع در طراحی قالیچه

مشخص است طرح این قالی قالی تلاش کرده با استفاده از طراحی خاصی به قالی افشان شاه عباسی گلابتون‌دار تنوع ویژه‌ای دهد که هم خیلی شبیه به فرش‌های ایرانی دیگر نباشد هم هنر ایرانی اسلامی در آن نهفته باشد. شاید برای همین بود که واگیره حاشیه اصلی در این قالیچه به این شکل است که در یک طرف آن گل شاه عباسی با برگ کنگره‌ای دیده می‌شود و لابه‌لای برگ‌های کنگره‌ای این گل شاه عباسی برای ایجاد تنوع، هنرمند طراح از گل‌های گرد چهار پر استفاده کرده، البته در سمت مخالف این گل نیز یک گل شاه عباسی برگی دیده می‌شود که جهت آن به سمت داخل قالی است.

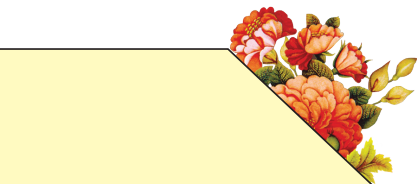
این در حالی است که بین این دو گل بزرگ که در دو جهت مخالف طراحی و رسم شده، گل دیگری قرار دارد که به صورت مایل روی شاخه ختایی قطوری قرار گرفته است. این شاخه ختایی مجموع این گل‌ها را به هم متصل کرده و رنگ آن سفید است، در انتهای شاخه ختایی برگ‌های کنگره‌ای بزرگی دیده می‌شود که در مشهد اصطلاحاً به

و استفاده از حاشیه هراتی با طرح افشان را داراست.

■ ویژگی‌های طراحی قالی افشان شاه عباسی گلابتون‌دار

اگر این قالی را با دقت ندیده‌اید بهتر است بدانید این قالی تقریباً شبیه شاخه‌ای گل برگی است و شاید به همین خاطر طرح متن قالی به نام افشان گل درشت شهرت دارد، اما نکته جالب توجه آن حرکت شاخه ختایی اصلی است، زیرا این شاخه از گل برگی (پنجه گربه‌ای) که در مرکز قالی به رنگ زرد کار شده بیرون آمده و در دو جهت مخالف به سمت پایین و بالای قالی حرکت می‌کند، مخاطب هم این ویژگی را می‌بیند و جذب طراحی این قالی می‌شود، هم اسلیمی‌های ابری زیبایی را که با تزئینات گل‌های کوچک، برگ‌ها و غنچه‌ها در لابه‌لای نقوش دیگر به حرکت درآمده و فضاهای خالی را پر کرده تماشا می‌کند و از آن لذت می‌برد. طرح این قالی به‌صورت یک دوم اجرا شده، اما با وجود این، رنگ‌بندی در دو قسمت (سمت چپ و راست فرش) با یکدیگر متفاوت است، افرادی که در طراحی فرش تجربه داشته یا دستی در بافت فرش دارند در نگاه اول می‌توانند این ویژگی را در این اثر که آمیخته با هنر اسلامی است مشاهده کنند و به آن پی ببرند.

ویژگی دیگر در طراحی این قالیچه این است که طرح آن افشان بوده، با نقوش زیبای ختایی

مهدیه قمری | وقتی وارد گنجینه فرش

موزه مرکزی آستان قدس رضوی می‌شوم شاید نخستین آثاری که نظرم را جلب می‌کند قالیچه‌هایی است که هم قدمت طولانی و هم هر کدام قصه‌ای درون خود دارند که می‌تواند برای علاقه‌مندان جذاب باشد.

■ هنر اسلامی ایرانی در فرش‌های وقف شده

این بار می‌خواهم قصه قالی افشان شاه عباسی گلابتون‌دار را تعریف کنم؛ قالی‌ای که «سیسل ادواردز» از پژوهشگران فرانسوی در کتاب خود با بازدید از گنجینه فرش از آن به عنوان یکی از گنجینه‌های عظیم هنری و اثری با هنری تلفیق شده از هنر و تجربه بافندگان فرش ایرانی و هنر اسلامی ایرانی یاد کرده‌است.

او حتی از مسئولان موزه درباره قدمت این قالیچه نیز پرسیده و یکی از مسئولان در پاسخ به پرسشش گفته، فهرستی در اختیار آستان قدس رضوی است که در دوران صفویه تهیه و در آن ذکر شده این قالی به دستور شاه عباس در مشهد برای آستانه تهیه شده‌است. به اطلاعات موجود که رجوع می‌کنم متوجه می‌شوم شاه عباس صفوی در هر شهری که کارگاه قالی‌بافی دایر می‌کرد دستور می‌داد بنا بر خصوصیات بومی، قالی بافته شود، بنابراین، قالی افشان شاه عباسی گلابتون‌دار نیز تمام خصوصیات فرش مشهد از جمله رنگ‌بندی (زمینه قرمز و حاشیه سورمه‌ای)